

Eva Schweikart

De eerste twee zinnen van Kristien Dieltiens' *Kelderkind*

Eva Schweikart (1959) werkte na haar vertaalopleiding in Heidelberg meer dan tien jaar bij een uitgeverij. In 1997 ging ze freelance werken als vertaalster van literatuur. Ze vertaalde romans van o.m. Fleur Bourgonje, Philip Snijder, Simone van der Vlugt, literaire non-fictie en vooral kinder- en jeugdboeken, van o.a. Paul Biegel, Jan Terlouw, Sjoerd Kuiper. Voor haar vertaling van Lampje van Annet Schaap ontving ze in 2019 de Christoph Martin Wieland vertaalprijs. Kelderkind en Lampje werden beide bekroond met de Woutertje Pieterse Prijs. Deze bijdrage verscheen eerder (in augustus 2016) op de website van Athenaeum Boekhandel.

De eerste twee zinnen van Kristien Dieltiens' *Kelderkind*

Het is zover. Vandaag dood ik een mens.

Dit zijn de eerste zinnen van Kristien Dieltiens' boek *Kelderkind*, over de befaamde vondeling Kaspar Hauser. Duidelijker en bondiger kan het niet, daarom heb ik ze vertaald met:

Es ist soweit. Heute töte ich einen Menschen.

Ik heb niet lang nagedacht over andere varianten zoals 'Heute werde ich einen Menschen töten', want de schrijfster heeft niet voor de toekomstige tijd gekozen en terecht: dan zou de uitspraak duidelijk aan kracht hebben ingeboet. Het begin van de roman heeft me daarom niet erg lang beziggehouden, des te meer wat volgt: een verhaal van bijna 500 pagina's.

Het origineel is verschenen bij de Vlaamse uitgever van jeugdboeken De Eenhoorn, maar het heeft weinig weg van een typisch jeugdboek. Het is een boek voor alle leeftijden. De handeling speelt zich af tussen ca. 1780 en 1833. Dieltiens koppelt het lot van Kaspar Hauser aan twee fictieve personages: Michael, die net als Hauser een soort outcast is omdat hij vanwege zijn uiterlijk gemeden wordt (hij heeft een hazenlip, toen nog een 'kenmerk van de duivel') en Isolde, een verloofde jonge vrouw aan wie Hauser zijn dagboek toevertrouwt. Dieltiens maakt voor haar verhaal af en toe gebruik van een naar huidige maatstaven wat archaïsch klinkende taal. Hoe benader je zo'n boek?

Allereerst had ik spijt. Niet van mijn toezegging om het boek te vertalen, maar spijt dat ik, hoewel ik aan een groot aantal workshops heb deelgenomen, er nog nooit eentje had bezocht over het vertalen van historische boeken. Die kans was verkeken (ook al ben ik van plan om dat zo gauw mogelijk alsnog te doen). Ik moest dus mijn eigen 'gereedschapskist' samenstellen.

Secundaire literatuur verzamelen

Het eerste wat ik deed was de Duitstalige literatuur over Kaspar Hauser schiften. En daarbij het kaf van het koren scheiden. Er bestaat namelijk een enorm aantal boeken over hem: naast serieuze biografieën (van historici) en monografieën met ooggetuigenverslagen, allerlei andere documenten en zelfs teksten van Hauser zelf, ook boeken van leken met rare complottheorieën.

Nadat ik mijn keuze had gemaakt en een aantal boeken had aangeschaft of via de bibliotheek had besteld begon ik met de eerste versie van de vertaling. Die wilde ik namelijk niet alleen op papier (of usb-stick) hebben maar vooral in mijn hoofd, voordat ik begon met het lezen van secundaire literatuur, waaronder natuurlijk ook

de beroemde roman van Jakob Wassermann (*Caspar Hauser oder die Trägheit des Herzens*, 1908).

De juiste sfeer

De volgende stap was een nauwkeurige bewerking van deze eerste vertaling – de werkfase die de meeste tijd vergt. Vertalen of uitdrukken wat er staat en daarbij gebruik maken van de lexicale en syntactische middelen van een taalgebruik dat tegenwoordig niet meer voorkomt. Als vertaler lees je veel en heb je – ook al zeg ik het zelf – een bovengemiddeld grote woordenschat. Maar een deel daarvan is passief, vergelijkbaar met de kennis van een vreemde taal die je ooit hebt geleerd maar zelden gebruikt.

Om in de juiste sfeer te komen las ik ook drie of vier romans die zich in de vroege 19de eeuw afspelen. Ik kwam woorden en uitdrukkingen tegen die in de taal van alledag geen plaats meer hebben en die min of meer in vergetelheid geraakt zijn. ‘Eilends’ in plaats van ‘eilig’; ‘gar’ in plaats van ‘sogar’; ‘abermals’ in plaats van ‘wieder’; ‘dereinst’ in plaats van ‘irgendwann’; ‘Nachen’ in plaats van ‘(Ruder)Boot’; ‘Schänke’ in plaats van ‘Gasthaus’; ‘allenthalben’ in plaats van ‘überall’; ‘Lenze’ in plaats van ‘Jahre’ – kortom, woorden die zich uitstekend lenen om een tekst een historisch tintje te geven. En gelukkig bestaan er ook nog nuttige naslagwerken zoals het *Lexikon der bedrohten Wörter* (B. Mrozek, Reinbek, 2006).

Anachronismen in historische romans beschouw ik als een soort doodzonde. Daarom heb ik mijn etymologische woordenboeken nog nooit zo vaak geraadpleegd als bij het vertalen van *Kelderkind*. Er zijn bijvoorbeeld woorden die in het begin van de 19de eeuw wel bestonden (zoals ‘reageren’) maar toen uitsluitend als vaktaal golden en pas later onderdeel werden van het algemene taalgebruik.

In de voetsporen van

Wat ook een beetje hielp: ik ben in het zuiden van Duitsland opgegroeid en ken daarom een aantal plaatsen waar Hausers verhaal zich afspeelt. In Nürnberg, waar hij in 1828 werd gevonden, heb ik zelfs een paar jaar gewoond. Toen ik wist dat ik *Kelderkind* ging vertalen ben ik voor een paar dagen naar Ansbach gegaan (een plaatsje in de buurt van Nürnberg). Daar heb ik niet alleen het Kaspar-HauserMuseum bezocht, maar ben ik ook letterlijk in zijn voetsporen getreden, door van het huis waar hij bij een onderwijzer woonde naar het gerechtsgebouw te wandelen waar hij als klerk werkte, en door de Hofgarten waar hij in december 1833 werd vermoord.

Op die manier ben ik haast een jaar met Kristien Dieltiens’ boek en met het lot en leven van Kaspar Hauser bezig geweest – een jaar dat mijn vertalersleven heeft verrijkt.